

14. Kasım Tınıstanov'un Hikâyelerinin İzlekçi Eleştiri Yöntemiyle . Çözümlemesi¹

Halit AŐLAR² & Marcia Alejandra CASTRO SEPÚLVEDA³

APA: Aşlar, H. & Castro Sepúlveda, M. A. (2024). Kasım Tınıstanov'un Hikâyelerinin İzlekçi Eleřtiri Yöntemiyle Çözümlemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 293-309. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14058825>

Öz

Kasım Tınıstanov Kırgız modernleşmesinin sembol isimlerinden biridir. Kırgız dilinin, edebiyatının ve kültürünün gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır. Yayınladığı ders kitaplarında birçok ilmî, pedagojik ve didaktik metin kaleme almıştır. Aynı zamanda şiirler ve tiyatro eserleri de yazmıştır. Tüm bu kültür faaliyetlerinin yanında modern Kırgız hikâyeciliğini başlatan yazarlar arasında yer alır. Onun kaleme aldığı *Mariyam menen Köl Boyunda* (Mariyam ile Göl Kenarında) adlı hikâyesi modern Kırgız hikâyeciliğinin Kırgızca kaleme alınmış ilk hikâyesi olarak kabul edilir. Tınıstanov hikâyede dönemin feodaliteden kaynaklı sorunlarına dikkat çekmekte ve özellikle gençlerin çileli hayatını gözler önüne sermektedir. Bu hikâyenin dışında Kasım Tınıstanov'un modern hikâye türüne en yakın eserlerinden biri de *Kiçine Baatr* (Küçük Kahraman) adlı hikâyesidir. Folklorik unsurlarla örölü bu hikâye Ürkün sonrası Çin'e göç eden bir ailenin ve çocuklarının yaşadığı trajediye dikkat çekmektedir. Makalede modern Kırgız hikâyeciliğinin doğuşu, ilk Kırgız hikâyeciler ve Kırgız hikâyeciliğinin süreç içerisinde gösterdiği gelişim ana hatlarıyla ele alınmakta ve Kasım Tınıstanov'un kaleme aldığı birçok metin arasında modern hikâye olarak değerlendirdiğimiz *Mariyam menen Köl Boyunda* ve *Kiçine Baatr* adlı hikâyeler izlekçi eleştiri yöntemiyle tahlil edilmektedir. İzlek, bir eserde tekrarlanan unsurlar, olgular ya da kavramlardır. İzlek her eserin içinde yeniden oluşturulan bir anlam kategorisidir. İzlekler mefhumlardan ve kavramlardan yola çıkar. Bir eserde çoğunlukla birden çok izlek yer alır. İzleksel eleştiri kavramsal eleştiri olarak da kabul edilebilir.

Anahtar kelimeler: Modern Kırgız edebiyatı, Kasım Tınıstanov, İzlekçi eleştiri.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 17

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.12.2024-**Yayın Tarihi:** 21.12.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14058825>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü (Bişkek, Kırgızistan) / Kyrgyz-Turkish Manas University, Faculty of Humanities, Department of Turkology (Bishkek, Kyrgyzstan), **eposta:** halit.aslar@manas.edu.kg, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3223-5907>, **ROR ID:** <https://ror.org/04frf8n21>, **ISNI:** 0000 0004 0387 4627

³ Doktora öğrencisi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, SBE Türkoloji ABD (Bişkek, Kırgızistan) / PhD Candidate. Kyrgyz-Turkish Manas University, Graduate School of Social Sciences, Department of Turkology (Bishkek, Kyrgyzstan), **eposta:** 2250d02003@manas.edu.kg, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0008-7285-3025>, **ROR ID:** <https://ror.org/04frf8n21>, **ISNI:** 0000 0004 0387 4627

Thematic Criticism of Kasym Tynystanov's Stories⁴

Abstract

Kasym Tynystanov is one of the writers who has become a symbol of the cultural modernization of Kyrgyzstan. He made a great contribution to the development of the Kyrgyz language, literature, and culture. He wrote many scientific, pedagogical, and didactic texts in the textbooks he published. He also wrote poetry and theater plays. Besides all this cultural activity, he is among the writers who laid the foundation for modern Kyrgyz storytelling. The story he wrote, "Mariam menen Kol Boyunda" (By the Lake with Mariam), is considered the first story of modern Kyrgyz storytelling written in the Kyrgyz language. In the story, Tynystanov draws attention to the problems of the period that arose due to feudalism and reveals, in particular, the long-suffering life of young people. In addition to this story, another story by Kasym Tynystanov that can be considered modern is called "Kichine Baatyr" (Little Hero). The story highlights the tragedy experienced by the family and their children who immigrated to China after Urkun. This article describes the emergence of modern Kyrgyz storytelling, the first Kyrgyz writers, and the development of Kyrgyz storytelling. Kasym Tynystanov's stories "Mariam menen Kol Boyunda" and "Kichine Baatyr" are analyzed using the method of thematic criticism. Theme refers to the elements, facts, or concepts that recur in a piece of writing. Theme is a category of meaning that is recreated in each work. Topics begin with concepts and ideas. Often, there are several themes in a work. Thematic criticism can also be considered conceptual criticism.

Keywords: Modern Kyrgyz literature, Kasym Tynystanov, Thematic criticism.

---

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 17
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.07.2024-**Acceptance Date:** 20.12.2024-**Publication Date:** 21.12.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14058825>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İzlek, bir eserde tekrarlanan unsurlar, olgular ya da kavramlardır. Bir eserdeki izlekler eserin konusu ile karıştırılmamalıdır, izlek her eserin içinde yeniden oluşturulan bir anlam kategorisidir. İzlekler mefhumlardan ve kavramlardan yola çıkar. Bu nedenle, bir metindeki kavramları ortaya çıkarabilmek için yöntemli bir okumayla metin içinde iz sürmek gerekir. İzleksel eleştiri bu anlamda, kavramsal eleştiri olarak da kabul edilebilir. Yinelenen izlek, kimi zaman yananamlarla, simgelerle, örtük anlamlarla da oluşturulmuş olabilir. Dolayısıyla izlekler her zaman metnin yüzeyinde bulunmaz, çoğu zaman derin yapıda, örtük olarak yer alırlar. Bir yapıtta çoğunlukla birden çok izlek yer alır, yani her yapıt için bir izlekler bütününden söz etmek gerekir. Bu izlekler kendi aralarında bir bağıntı içindedir. Ancak izlekler her zaman sözcüklerle somutlaşmaz, kimi zaman örtük olarak, hatta bilinçaltı veya bilinçdışı ile ilişkili olarak da metinde yer alabilirler. Bu durumda, izlekleri ortaya çıkarmak için eleştirmenin dil kullanımlarına, insana ve dünyaya ilişkin bilgi ve gözlemlerinin sağlam temelli olması gerekmektedir, çünkü “izlek tüm bir “değerler dizgesi”ni taşır; böylece dünyanın tözleri “iyicil” ve “kötücül” durumlara ayrılır (Korkut, 2019: s.49).

İzlekçiler, edebiyat yapıtlarında belli izleklerin önemli ve ayrıcalıklı bir yeri olduğunu, yapıttaki bazı yapıların yaratıcı bilincin yolculuğuna işaret ettiğini düşünürler. İzlekçi eleştirmenlere göre yazar ve şairlerin yapıtlarını anlayabilmek için, onlarla birlikte, ama tersi yönde, onlar gibi düşünmek, düşlemek gereklidir (Fayolle, 1978: s.186). Dolayısıyla izlekçilikte hep gizli anlamın su yüzüne çıkarılması çabası söz konusudur.

İzlekçilik kuramının öncülerinden Gaston Bachelard yapıtlarını Aristo'nun izinde, dört temel element - toprak, su, hava, ateş- üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu doğrultuda *La Psychanalyse du feu* (Ateşin Ruhçözümleyimi, 1938), *L'Eau et les Rêves* (Su ve Düşler, 1941), *L'Air et les songes* (Hava ve Düşler, 1943) gibi yapıtlar vermiştir. Bachelard bu evrensel temel öğelerden hareketle belli izleklerle ulaşmıştır. Ancak daha sonra Bachelard dört elementin çok kısıtlayıcı bir alan oluşturduğunu düşünmüştür. Ayrıca bu elementler birbirleriyle bağlantılıdır ve birbirlerine karışabilir. Eleştirmen bu düşünceyle, imgelemin durağan değil, hareketli bir alan olduğu kanısına varmıştır. Asıl olarak, Bachelard'ın izlekçi eleştirisini bundan sonra başlamış ve başka eleştirmenlere de esin kaynağı oluşturmuştur. İmgenin tek başına bir değeri yoktur; imge, değerini belli bir anlam ağından alır (Yücel, 2007: s.83).

Diğer izlekçi eleştirmenlerden Georges Poulet *La conscience critique* (1971) (Eleştirel Bilinç) adlı eserinde izlekçi eleştiri anlayışını ortaya koyar. Öncelikle, eleştirmen hem yazarla duygudaşlık kurmalı hem de nesnel saptamalar yapabilmek için, yazarla ve yapıtla arasına eleştirel bir mesafe koymalıdır. Kendi deyişiyle, yapıt daha iyi inceleyebilmek üzere mesafeli olabilmek için yapıta iyice yaklaşmalıdır. Eleştirmen, yapıta duyduğu hayranlık ile yazarın niyetini ve yapıtına katmak istediği anlamı nesnel olarak çözümlenme arasında sürekli gidip gelir. Eleştirmenin görevi, yapıtın anlamını yeniden oluşturma; bu da bir sentez gücü gerektirir (Korkut, 2019: s.54).

İzlekçi eleştirmenler genel olarak her yazarın ya da şairin yeğlediği, defalarca kullanmaktan hoşlandığı, bir anlamda takıntılı sözcükleri (motifleri) ve izlekleri olduğunu düşünürler. Bunu yakalayabilmek için de iyi bir okumanın yanı sıra, yapıtla ve yazarla yakınlık, hatta özdeşlik kurmak gerektiğini söylerler. Eleştirmek için “hissetmek” ve “anlamak” gerekir. Bu nedenle, eleştirmenin edebiyat “duygu”sunun ve “bilgi”sinin derin ve sağlam olması, ayrıca eleştirdiği yazarın yapıtlarını dikkatle okumuş olması gerekmektedir. Poulet'ye göre, eleştiri için iki bilincin -yazarın ve okurun- birbirine yaklaşması, birbiriyle buluşması şarttır. Poulet, yazarın / şairin hissettiği heyecanı, yapıtın oluşmasını sağlayan

deneyimi yakalamak ister, ama bunu özyaşam öyküsünden hareket eden eleştirmenler gibi, yapıtta yazardan izler bulmak amacıyla yapmaz. Fransız izlekçi eleştirmen Jean-Pierre Richard da benzer biçimde yaratıcı bilinci ve yazınsal yaratının nasıl doğduğunu anlamaya çalışır. Ancak, bunu yaparken “düşünce”den çok, duygulardan, algılardan yola çıkar. İnsandan yapıta ulaşmayı hedefler. İmgelerle oluşan duyumsal deneyime, edebiyat yapıtında kullanılan dilin altında yatan örtük anlama ulaşmak ister. Richard yapıtı, yaratıcısının kişiliğini ortaya çıkaran bir yapı olarak değerlendirir. Böylece yazarın dünyayla ilksel temasını, o anda ne hissettiğini ve ne algılamış olabileceğini sorgular. Bu amaçla eleştirmen yapıttan yola çıkarak, yazarın derin duyarlılığına varmak ister; bu nedenle, yazarın her türlü yazısını gözden geçirir: taslaklar, karalamalar, yazışmalar, el yazmaları, düzeltmeler... Bunun ardından, yapıtın nasıl oluşturulduğunu, son biçimini aldığı, izlekler arasında bağıntılar kurarak keşfetmeye çalışır (Korkut, 2019: s.56).

Kırgız Hikâyeciliğinin Gelişim Evreleri ve Kasım Tınstanov'un Sanatçı Kişiliği

Avrupaî tarzda modern Kırgız hikâyeciliğini dönemin Tatar mekteplerinde öğrenim gören Kırgız yazar Sıdk Karaçev başlatmıştır. Ana dilinde yayınlanan bir gazete veya dergi olmadığı için ilk edebî çalışmalarını Tatar Türkçesiyle kaleme alıp yayımlatmıştır. Modern Kırgız edebiyatının ilk hikâyesi Sıdk Karaçev'in *Üylönüüdön Kaçtı* (Evlenmekten Kaçtı) adlı hikâyesidir. Bu hikâye Şubat 1919 tarihli *Kömek* gazetesinde Tatar Türkçesiyle yayınlanmıştır (Sadıkov, 1987: s.66). Hikâyede Tatar mektebinde yeni usul ile eğitim gören Sultan adlı gencin aldığı eğitimin etkisiyle geleneksel evlilik kurumuyla ilgili düşünceleri değişmiştir. Sultan büyükler tarafından hiç tanımadığı biriyle evlendirilmeye karşıdır. Köydeki eğitimsiz gençler onun bu tavrından hoşlanmazlar, Sultan gibi yeni sistemle eğitim veren Tatar mekteplerinde okuyan diğer gençler ise Sultan'ı destekler. Günün birinde ailesi onu evlendireceği sırada Sultan ortadan kaybolur. Bir süre sonra Rusya'dan bir mektup gönderir; eğitimine devam ettiğini ve çok mutlu olduğunu söyler. Karaçev gençlerin iradeleri dışında zorla evlendirilme geleneğini Sultan'ın ağzından eleştirir.

1919-1920 yılları arasında *Kömek* gazetesinde Sıdk Karaçev'in kaleme aldığı *Süygönüne koşula albadı* (Sevdiğine Kavuşamadı), *Armanduu eki çaş* (Kederli İki Genç), *Isık-Köl boyunda* (Isık Göl Kıyısında), *Aldangan nur kızı* (Aldanan Nur Kızı), *Kükük menen Zeynep* (Guguk ile Zeynep) adlı hikâyeleri Tatar Türkçesiyle yayınlanmıştır. Karaçev'in dikkat çeken hikâyelerinden *Süygönünö Koşula Albadı* (Sevdiğine Kavuşamadı) adlı hikâyede başkahraman Zuura yeni usulle eğitim veren bir mektepte okumaktadır. Kendisi gibi yeni sistemle öğrenim gören Çolponbay adlı delikanlıya âşık olur. Çolponbay ve Zuura birbirini severler. Ancak Zuura'nın ailesi kızını yetmiş yaşındaki zengin Acı'ya vermek isterler. Acı'nın zaten birkaç eşi vardır. Zuura'yı Acı'ya verecekleri gün Zuura sevdiği delikanlıya kaçır, ancak amacına ulaşamaz ve bir dağ sırtında aç kurtlar Zuura'yı parçalara ayırırlar (Mamıtbekov, 1982: s.148).

Söz konusu yıllarda Kırgız hikâyeciliğini başlatan yazarlar arasında U. Abdukaimov, K. Bayalinov, K. Cantöşev, K. Malikov, A. Tokombayev, C. Tülegabilov, O. Lapesov, K. Majikov, M. Bayçerikov, Z. Lapesova, İ. Maksutov, K. Bayazıkov, A. Akunbayev, İ. Kudaybergenov, M. Elebayev gibi isimler yer alır.

Kırgız hikâyeciliğinin gelişiminde Mukay Elebayev'in müstesna bir yeri vardır. Elebayev, kendi çabasıyla okuma yazma öğrenmiş bir yazardır. 1916 Ürkün ayaklanmasında henüz 10 yaşında bir çocuktur ve Kırgız halkının yaşadığı bu büyük trajediye bizzat şahitlik etmiştir. Zorlu hayat şartlarından sonra 1924 yılında Isık Göl'de bulunan Tüp Ziraat Enstitüsü'ne girer ve ilk edebî faaliyetlerine burada başlar. Edebiyat dünyasına şiirle adım atan Elebayev kısa sürede edebî seviyesi yüksek hikâyeler kaleme almıştır. 31 Mart 1944 tarihinde savaşa katılmak zorunda kalan Elebayev 15 Mayıs 1944 tarihinde

cephede hayatını kaybeder (Sooronov, 1998: s.102). Elebayev hikâyelerinde dönemin yaşantısına eğilmiş, gördüklerini, başından geçenleri ve tanık olduğu olayları hikâyelerine konu etmiştir. Yazar “Ben gördüğümden başka bir şey yazmadım” derken bir yandan Sosyalist Realizm ilkesine sıkı bağlılığını ifade eder; öte yandan siyasi iktidarın buyrukları doğrultusunda hikâyeler yazmadığını söylemek ister. Yazarın hikâyeleri 1916-1943 yılları arasındaki Kırgız sosyal hayatını aksettirir. Mukay Elebayev 1936 yılında yayınlanan modern Kırgız edebiyatının ilk romanı *Uzak Col*'un yazarıdır (Aşlar, Söylemez, 2018: s.231).

İlk dönem Kırgız hikâyelerinde ağırlıklı olarak Çarlık Rusya dönemindeki adaletsiz hayat, sınıf mücadeleleri, kadın-erkek eşitsizliği, insan hak ve hürriyeti, anne ve babasız kalan çocukların eğitim görmek için verdiği mücadeleler, genç kızların sevdiği delikanlıyla evlenememesi ve para karşılığı yaşlı erkeklerle evlendirilmesi, cahillik ve feodalitenin olumsuz yanları işlenmiştir. İlerleyen yıllarda 1916 yılında cereyan eden Ürkün ayaklanması, 1930'lu yıllarda başlayan kolhozlaştırma faaliyetleri, eğitimin önemi, Sovyet devletinin ideolojik değerleri, topluma örnek olabilecek olumlu kahramanların faaliyetleri gibi konular hikâyelerde yer alır.

II. Dünya Savaşı yıllarında yazılan hikâyelerin neredeyse tamamı savaş konuludur. Sovyetler Birliği içerisinde yer alan halklar savaşın olumsuzluklarından dolayı zor günler geçirmişlerdir. II. Dünya Savaşı döneminde ve onu takip eden yıllarda yaşanan zorlukların edebî eserlere yansıdığı görülmektedir (Aydoğmuş, 2023: s.56). Savaşın Kırgız insanında ve toplumunda yarattığı acılar, Hitler Almanyasının canılığı, cephe gerisinde yaşanan trajediler hikâyelerde sık sık işlenir. Savaş sonrası kaleme alınan hikâyelerde ise zaferin getirmiş olduğu mutluluk ve Sovyet toplumunun yeniden inşası konusu hikâyelerde ele alınır. Böylece 1960'lı yıllara kadar Kırgız hikâyeciliği ağırlıklı olarak Sovyet öğretileri ve ideolojisi doğrultusunda gelişim göstermiş olur. 1960'lı yıllarda Cengiz Aytmatov'un başını çektiği ve Kırgız edebiyat çevrelerinde 'Altmışlıklar' olarak bilinen yeni sanatçı nesil Kırgız hikâyeciliğini dünya edebiyatıyla boy ölçüşecek seviyeye taşımıştır. 1960'lı yıllarda edebiyat sahnesine çıkan Aman Saspayev, Mar Bayciev, Murza Gaparov, Keneş Cusupov, Ernis Tursunov, Kasım Kaimov, Cunay Mavlyanov gibi yazarlar Kırgız hikâyeciliğini konu yelpazesi ve teknik açıdan oldukça geliştirirler. 1960-1980 arası Kırgız hikâyeciliğinin *altın çağı* olarak nitelendirmek mümkündür. 1980'li yıllarda SSCB'de yaşanan sosyal ve ekonomik buhran eserlere yansısı da bu eserlerin büyük çoğunluğu bağımsızlıktan sonra yayınlanabilmiştir. Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra yazarların büyük bir çoğunluğu hikâye türünde edebî faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bağımsızlık sonrası Kırgız hikâyeciliğinde millî duygular ve Kırgız toplumunun yaşadığı sosyo-ekonomik sorunlar ele alınmaktadır. Günümüz Kırgız edebiyatında Kırgız sanatçıların en başarılı olduğu tür hikâyedir, denebilir. Yeni nesil Kırgız hikâyeciler arasında Asan Ahmatov, Beşenbay Usubaliyev, Turusbek Madılbay, Kubatbek Cusupaliyev, Aydarbek Sarmanbetov ve Sultan Raev gibi yazarlar dikkatleri çeker.

Kırgız yazı dilinin ortaya çıkmasında, Kırgız kültürünün millî bir ruhla işlenip gelişmesinde çok büyük rol oynayan dilci, şair, dramaturg, çevirmen ve yazar Kasım Tınıstanov Isık Göl bölgesi, Balıkçı şehri, Çoktal kazası, Çırpıktı köyünde 1901 yılında dünyaya gelmiştir. “Tınıstan Molla” olarak tanınan babası Tınıstan Markatayuuu hayvancılık ve tarımla uğraşmakla beraber devrin şartlarına göre okuma yazma öğrenmiş ender Kırgız entelektüellerinden biridir. Kasım Tınıstanov okuma yazmayı babasından öğrenmiştir. Kasım Tınıstanov 1919 yılında Taşkent'teki Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsünde okumuş, yükseköğrenimini ise 1920-1924 yılları arasında aynı enstitüde tamamlamıştır. Kasım Tınıstanov, 1925-26 yılları arasında Kırgız Özerk Cumhuriyeti Akademi Merkezi yöneticiliği ve 1927-1930 yılları arasında Kırgız Özerk Cumhuriyeti Millî Eğitim bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

1931 yılının yaz ayında Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî İlim Araştırmaları Enstitüsüne öğretim görevlisi olarak kabul edilen Tınıstanov, adı geçen enstitüde 1937 yılının ağustos ayına kadar öğretim görevlisi, bölüm başkanlığı ve direktörlük (dekan) görevlerinde bulunmuştur. Enstitüde görevli olduğu yıllarda çoğunlukla Kırgız dilinin grameri, morfolojisi, imla kuralları ve ilmî terminolojisi ile alakalı çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde Kırgız Pedagoji Enstitüsünde Kırgız dili okutmanlığı, 1932'de doçent, 1936'da profesör görevlerinde bulunan Tınıstanov bütün bu işlerin yanı sıra 1932 yılının haziran ayında Kırgız Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü görevinde bulunmuş ve bir yıla yakın bir zaman bu görevde kalmıştır (Cigitov, 2006: s. 50)

Kasım Tınıstanov, Kırgızcanın yerel bir lehçe hüviyetinden çıkarak yazılı edebî dil olmasını sağlamış, Kırgızcanın hangi ağzının edebî dilde kullanılacağına karar vermiş, birçok gramer terimini bulmuş ve bu terimleri eserlerinde kullanarak Kırgızcada yerleşik bir dilcilik esası oluşturmuştur. Kırgız dilcileri hâlâ Tınıstanov'un ilk defa Kırgızcaya kazandırdığı gramer terimlerini kullanmaktadır (Cigitov, 1991: s.257).

Tınıstanov'un hem edebî hem de ilmî çalışmaları, Kırgız yazı dilinin oluşması aşamasında bu dille vücuda getirilen eserlerin ilkleri arasındadır. Tınıstanov Kırgız tarih kitaplarında Kırgız yazı dilinin kurucusu, Kırgız edebiyatının başlangıç eserlerini veren önemli bir yazar ve Kırgız Dil Bilimi ile ilgili ilk çalışmaları yapan bir bilim adamı olarak gösterilmektedir (Göz, 2020: s.43).

Kasım Tınıstanov aynı zamanda çağdaş Kırgız edebiyatının şiir, tiyatro ve hikâye türlerinin ilk eserlerini kaleme almış önemli bir edebî şahsiyettir. Şair Tınıstanov'un ilk şiirleri 1920'li yıllarda Taşkent'te çıkmakta olan Kazakça gazetelerde yayımlanmış, ilk şiir külliyatı 1925'de *Kasım İrlarının Cıynagı* (Kasım Şiirlerinin Külliyatı) adıyla Moskova'da basılmıştır. Bu şiirlerin on ikisini Kazakça, yirmi birini ise Kırgızca kaleme almıştır. Bu eser şairin tek şiir kitabıdır. Tınıstanov özellikle Kazakça kaleme aldığı şiirlerde ezilen ve sömürülen Türkistan Türklerinin haklarını savunmaya gayret etmiş; özellikle, zengin, yaşlı erkeklere mal ve para karşılığında verilen genç kızların acılarına ortak olmuş, onların dertlerini kendine dert edinmiştir. Tınıstanov, genç kızların özgürlüklerine kavuşmasını ve okumalarını istemiştir. Millî duygularla terennüm ettiği şiirlerde Kazak ve Kırgızlar için *Alaş* adını kullanmış ve *Alaş* halkının tarihteki en kötü günlerini Çarlık Rusya döneminde yaşadığını ifade etmiştir. Şair *Alaş* halkının, özellikle gençlerin okumaları ve çok çalışmaları gerektiğini sürekli dile getirmiştir. Şairin *Alga, Bayçeçekeyge, Isık Kölgö, Bulbulga, Ala Too, Kış, Toodo Tün, Gülsüz Bulbul Künü Cok, Kışkı Tündö, Cayloo, Caz* gibi şiirlerinde tabiatın çeşitli görünüşleri rengârenk imajlarla kaleme alınmıştır. Şaire göre insan ve tabiat ayrılmaz bir bütündür. İnsan ruhunun sonsuzluğu, yüceliği tabiat ile sıkı bir ilişki içindedir. Kasım Tınıstanov'un millî duygularla terennüm ettiği şiirleri ise şunlardır: *Alaş, Castarga, Bulbulga, Manas Kümbözü, Kalemge* şiirleri ve *Janıl Mırza* adlı poeması.

Dramaturg olarak Kasım Tınıstanov 1930'lu yılların başında Kırgız dram tiyatrosuna müdür olarak atanmış ve bu dönemde *Akademiyalık Keçe* başlığı altında üç piyes kaleme almıştır (Cigitov, 1991: s.91).

Kasım Tınıstanov Stalin döneminde Türkistanlı aydınlara uygulanan kıyımda 1938 yılında hayatını kaybetmiş, SSCB dağılana kadar eserlerinin yeniden basımı yasaklanmıştır. Tınıstanov ile ilgili ilk ilmî konferans 17-18 Ekim 1991 yılında Bişkek şehrinde düzenlenmiştir (Cusayev, vd., 1991).

Kasım Tınıstanov kaleme aldığı ders kitapları bünyesinde kullanmak amacıyla birçok metin kaleme almıştır. Bu metinlerin önemli bir kısmı değerler eğitimi kapsamında ele alınabilecek pedagojik ve didaktik metinlerdir. Bunun yanı sıra Kırgız folklorundan esinlenerek yazdığı veya direkt Kırgız

folklorundan aldığı metinler de bulunmaktadır. Tınıstanov'un kaleme aldığı söz konusu metinler arasında modern hikâye türü çerçevesinde değerlendirilebilecek iki hikâye bulunmaktadır. Çalışmada bu iki hikâye izlekçi eleştirisi bağlamında çözümlenmektedir.

Mariyam menen Köl Boyunda (Mariyam ile Göl Kenarında)

Kasım Tınıstanov'un kaleme aldığı *Mariyam Menen Köl Boyunda* (Mariyam ile Göl Kenarında) adlı hikâye ünlü Kırgız eleştirmen Salıcan Cigitov'a göre Kırgızca kaleme alınmış ilk hikâyedir (Cigitov, 1984: s.45). Hikâye Taşkent'te basılan *Cas Kayrat* adlı Kazakça gazetede 1924 yılında yayımlanır. Hikâye tabiat tasvirleri ile başlar. İlkbaharın tüm güzellikleri yavaşça kendi göstermeye başlamıştır. Akşama doğru hikâye kahramanı romantik genç bir tepenin başında Isık Göl'ü seyretmektedir. Isık Göl çarşaf gibi sakindir ve ilkbaharın göze hoş gelen manzaralarını aksettirmektedir. Isık Göl'ü çevrelemiş *boz üyler* gölü aksesuar gibi süslemektedir.

Hikâyede anlatıcı *ben* anlatıcıdır. Sözkonusu *ben* anlatıcı aynı zamanda Mariyam'ı seven romantik kahramanın kendisidir. İki genç birbirini sevse de bir araya gelemezler. Anlatıcı sık sık vakaya müdahale eder ve "Mariyam da hüznü, biraz hava almak için dışarıya çıktı. Başında kunduz derisinden başlık. Üzerinde yeşil bir elbise. İhtiyarlardan sıkılıp evinin arka tarafına dolandı. Mariyam'ın neden canının sıkın olduğunu ve dışarı çıktığını ben biliyorum." (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.77) diyerek okura sesini duyurur.

Mariyam hüznü gönlünü ikinci rüzgârıyla serinletmek istemektedir. Mariyam türlü düşüncelerle göl kenarına doğru gider ve gözlerini göle dikip uzaklara bakar. Hikâyede anlatıcı *ben* anlatıcı olmasına rağmen, tüm kahramanlarının içinden geçirdiklerini, gönlünde ve zihninde neler olduğunu tüm detaylarıyla görmektedir. Hikâyede anlatıcının Mariyam'a olan acıma duygusu sık sık okurun karşısına çıkar.

Romantik kahraman Mariyam'ın durumuna üzülmür.

"Mariyam'ın hayatı düşüncelerimi kuşatıyordu. Geç oldu, herkes yattı. Ben de yattım, ama uykum gelmedi. Başımı zapteden Mariyam kaygısı beni hayal dünyasında oradan oraya savuruyor. Sanki karanlık bir yolda kalmış gibiyim. İçim içime sığmıyor. Hiçbir şey görünmüyor, her yer ve her şey kapkaranlık. Dolanıyorum, dolanıyorum, biçâre Mariyam'a yer arıyorum, fakat hiçbir yer bulamıyorum..." (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.78)

Hikâyede sesini duyduğumuz anlatıcı yer yer kendi düşüncelerini de tahkiyeye dâhil eder. Bu düşünceler aynı zamanda hikâyenin hüznü ve çile izleklerini de bünyesinde taşır. Romantik kahraman ya da *ben* anlatıcı uykusuz geçirdiği bu gecede, karanlığın derinliklerinden süzülen bir türkü iştir ve türküyü kulak verir. Hikâyede çok sayıda hüznü türkü yer almaktadır. Feodal yapının sebep olduğu hüznü ve çile türküler üzerinden sürekli tekrar eden izlekler olarak karşımıza çıkar.

Kararıp közüñ moymolcup   Kara gözlerin güzel görünür,
Kalıpka tartıp koygonsup,   Kalıbı alınıp koyulmuş gibi.
Kaygını başka salasın   Keder baştan gitmiyor,
Karañğı tündö oygotup..."   Karanlık gecede uyutmuyor beni. (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.78)

Türkünün sonunda romantik kahraman Karaçaç'ın sesini duyar. Karaçaç'ın sesi geldiğine göre bu türküyü söyleyen kişi Kurman olmalıdır. Kurman romantik kahramanın arkadaşıdır ve o da Karaçaç'a aşiktir; ancak onlar da birbirlerini sevmelerine rağmen birbirlerine kavuşamayacaklardır. Romantik

kahraman türküyü dinleyip dışarı çıkar. Ay, karanlığı aydınlatmaktadır. Sesin geldiği yere doğru gittiğinde karşısına çıkan Karaçaç Mariyam'ın kendisini çağırdığını söyler. Karaçaç romantik kahramana yarın göç edecekleri için Mariyam'ın kendisiyle son bir kez daha görüşmek istediğini iletir. Romantik kahraman Karaçaç ve Mariyam'ın bir gün sonra ailece göç edeceğini duyunca çok üzülür. Kendisini beklemekte olan Mariyam'ın bulunduğu yere gider. Mariyam göl kenarında kumların üzerinde sessizce yürümektedir. Buluşma yerine yaklaşıncaya Mariyam'ın hüznü türküsü duyulur, romantik kahraman durup türküyü dinler:

Ay carığı çaçkan tün,	Ay nuru dağıtın gece,
Düynönü türdöp başkan tün.	Dünyayı sarıp sarmalayan gece
Belgilüü cerden car kütüp,	Aynı yerde yârimi bekleye bekleye
Kaygıluu köñül taşkan tün.	Hüzünlü gönümün dolup taştığı gece...
Car üçün çaştar süygön tün,	Yar için gençlerin sevdiği gece
Cürökkö sırdı tüygön tün,	Yüreklere sırları saklayan gece
Bolcolduu mezgil keçikse,	Beklenen zaman keşke gecikse
Bir caktan köñül küygön tün.	Gönlün alev alev yandığı gece.
Carırgan carık ay,	Parıl parıl parlayan ay
Caraşkan suluu saymaday,	Yakışmış güzel nakış say
Çaş cürögü uyalçak	Genç kalbi utangaç mı utangaç
Çaşınan beken kele albay.	Gözyaşlarından mı gelemiyor canım ay. (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.78).

Türkü biter bitmez romantik kahraman Mariyam'ın yanına gelir. Bu gece sevdalılar son kez buluşup tüm sırlarını ilk ve son kez açığa vuracaklardır. Göl kenarına otururlar, etraf sakindir. Mariyam sessizliği bozar. Hüznü sesiyle söze girer: “Şimdi seninle bu gece vakti burada sırlarımızı paylaşıyoruz. Yarın köyümüze göç ettiğimizde ben ne yapacağım?! Senden yarın ayrılınca halim nice olacak. Ben o adamla mı evleneceğim? Ne yapacağım?!” (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.78) diyerek ağlar. Delikanlı “Bakacağız Mariyam, sen korkma. Ölse de birlikte öleceğiz. İnsanlar bizi öldürecek değil ya, birlikte kaçalım, gidelim buralardan.” der, ancak Mariyam bu teklifi kabul edemez. Mariyam ağlar... Delikanlı ısrar eder, ancak Mariyam ana sütüne ihanet edecek, babasının başını öne eğecek karakterde biri değildir. Gelenekler ve aile baskısı her türlü insan hürriyetinin üstündedir. Romantik kahraman Mariyam'ı ikna edemeyeceğini anlayınca konuyu değiştirir. Mariyam başını hüznü bir şekilde delikanlının dizlerine koyar ve türküsüne devam eder:

Altın nurun arttırıp,	Altın nurlarını çoğaltıp
Ay asmanda külğön çak,	Gökyüzünden gülümsediği zaman
Ak beşikce catkırıp,	Ak beşiğe yatırıp
Apa aldeylep süygön çak.	Annenin ninni söyleyerek sevdiği zaman
Önümü çok özü boş,	Gelişimi yok kendisi boş
Öptü betten şamalday,	Öptü yüzümden bir yel gibi
Ötkön ömür önsüz tüş,	Geçen ömür renksiz bir rüya
Ökünömün tabalbay.	Pişmanlık duyuyorum bulamadan

Attiñ düynö kuř bolsom,	Ah hayat, keşke kuş olsam
Azat üçün sayragan,	Özgürlük için ötüp duran
Asıl kölgö tuş bolsom,	Güzel gölün yanında olsam
Atır cıtı caynagan.	Itır kokusuyla dolup taşan
Cok, cok, a da kareksiz	Hayır hayır o da sevgisiz
Cugumu cok boş kıyal,	Aslı astarı yok boş bir hayal
Colum tuman dareksiz,	Yolum sisli adresi yok
Cönüm kayda sogular.	Nerelere giderim
Mahabbat şamın küydürsöm,	Aşk ateşini yaksam
Muzduu cürök canganday,	Buzlu yüreğın yanması gibi
Muńga tolo car süysöm,	Sıkıntıyla yar sevsem
Muńduu köñül bul kaday?	Kaygılı gönül bu nedir? (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.81)

Bu satırlar aynı zamanda kadın erkek eşişsizliğı ve kadere boyun eğme izlekleridir. Mariyam sevmediğı bir adamla evlendirileceğı için çok üzölmektedir. Gencecik yaşta bir hiç uğruna yitip gideceğı için kalbinde acı hissetmektedir. Adaletsiz hayat ve gelenekler geleceğini elinden almaktadır. Tan atmaya yakın Mariyam cebinden ipek mendilini çıkarıp tan rüzgârına doğru tutarak dalgalandırır ve ağlamaklı sesiyle bir türkü daha söyler:

Tañ ataarda salkın cel,	Tan atarken serin yel
Ubakıt dedi munu bil,	Zaman dedi bunu bil
Belegim mına berilçü	Hediyem işte verilen
Süygönüm seket koluñ ber.	Sevgilim canım elini ver
Uşul cerde cok kılğın,	Burada yok ediver
Cüröktö kalgan çer.	Yürekte kalan keder
Öbüşörlük koştoşup,	Öpüşelim vedalaşıp
Kadıрман seket beri kel.	Canım sevgilim beri gel. (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.82)

diyerek ipek mendilini delikanlıya hediye eder. Gençler vedalaşırlar. Tan atmıştır artık. Sabah göç başlar. Delikanlı Mariyam'ın göçünü bekler, gözleriyle onu uğurlar.

Hikâye burada sona erer. Yazar son satırda “Cana aytabız” (Daha devam edeceğiz) notu düşer. Hikâyenin bu ilk bölümü *Cas Kayrat* dergisinin 3. ve 4.sayısında yayınlanır. Hikâyenin sonuna *Kelgin* mahlası ve 1924 yılı, Mart-Nisan/Taşkent notları düşölmüştür. Kelgin, Tınıstanov'un süreli yayınlarda kullandığı mahlaslardan biridir ve muhacir anlamına gelir.

Edebî anlatılarda ben anlatıcı her şeyi bilip göremez, her şeyi bilip görme özelliğı o anlatıcıya aittir. Ancak Kasım Tınıstanov'un hikâyesindeki ben anlatıcı her şeyi bilip görmektedir. Yazarın burada teknik bir hata yaptığını belirtmek gerekir. Hikâye, Tanrısal bakış açısına sahip O anlatıcı ile anlatılması gerekirken ben anlatıcı ile kaleme alınmıştır. “Tanrısal bakış açısı” nitelemesiyle yer alan “bakış açısı” bir anlamda destandan romana intikal etmiş bir yöntemdir. Temel karakteri itibariyle ‘her şeyi bilme’ esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. (Tekin, 2016: s.46).

Anlaşıldığı üzere Tınıstanov ilk bölümü ilgili gazetede yayımlatmış, aradan belli bir zaman geçtikten

sonra hikâyenin ikinci bölümünü kaleme almıştır. Hikâyenin ikinci bölümünün hangi yayın organında çıktığıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hikâyenin ikinci bölümü “Mariyamlar göç edeli bir yıldan fazla oldu” cümlesiyle başlar. Bir süre sonra Mariyam’ın evlendirileceği haberi gelir. Anne ve babası romantik kahramanı çağırıp yaşlı olduklarını ve düğüne katılamayacaklarını söylerler. Romantik kahraman sevdiği kızın düğününe gidip onu kutlamak ve ailesinin gönderdiği hediyeleri vermek zorundadır. Yolda romantik kahraman aşk duygularını derinden duyumsayarak yol alırken Kurman adlı arkadaşına rastlar. Kurman ise kendi iradesiyle gitmektedir düğüne. Yolda Kurman romantik kahramana Mariyam ile onun aralarında geçenleri sormaya başlar. O da birbirlerini sevdiklerini söyler. Kurman duygulanıp “Herkes yaşadığı devrin kölesi, hangi kız anne ve babasının rızası olmadan sevdiğiyle kaçabilir, hangi delikanlı anne ve babası rızası olmadan malsız mülksüz sevdiğini alabilir.” diyerek sözü kendi durumuna getirir. Bu sözler aynı zamanda geleneklerin ve feodalitenin yoksul halka yaşattığı trajedi izleği olarak karşımıza çıkar.

Kurman da o köyden Aysa adlı kızı sevmektedir, ancak hiçbir zaman yârine kavuşamayacağını bilir. Hikâyenin ilk bölümünde Kurman’ın sevdiği kızın adı Karaçaç idi, ancak ikinci bölümde kızın adın Aysa’dır. Kurman kızı kaçırmak istese de kızın razı olmayacağını, anne ve babasının sözünden çıkmayacağını bildiğini ve tüm bunların yoksulluktan ve feodaliteden kaynaklandığını dile getirir. Kurman da yâri için bir türkü yakmıştır.

Elibiz cürdü biz caylap,	Halkımız yürüdü, biz yayladık
Artında cürdük biz zarlap,	Arkasından gittik biz ağladık
Akıldaş bolsok eken dep,	Akıldaş olsak bari diye
Azapka çıdap bel baylap.	Çileye dayanıp destek olduk

Kılçayıp karap bir külböy,	İkide bir dönüp bakıp hiç gülmeden
Kıynalgan candı bir bilbey,	Acı çeken bir kişiyi tanımadan
Kızdırıp öttün cüröktü,	Yaktın geçtin yüreğimi
Kıylaga cürdün sır berbey.	Çok gezindin hiç sır vermeden.

Artından tüşüp talıkpay,	Ardına düşüp yorulmadan
Azabın tartıp calkıbay,	Çilesini çekip usanmadan,
Arandan cürüp cetkende,	Zar zor gidip ulaştığımda
Ayrırdı “coktuk” kabılıtpay. s.89)	Ayrırdı “yokluk” karşılaşmadan. (Bektenov, Erkebayev, 1991:

Nihayet Mariyam’ın köyü Süttü-Bulak’a gelirler. Köy düğün dolayısıyla kalabalıktır, gençler Koçkorbay’ın evine gelirler. Evin içi de oldukça kalabalıktır. Silan Ana ile selamlaşıp sohbet ederler. Silan Ana’nın sesi endişeli ve hüzünlüdür. Başköşede oturan iki kadından biri gençler gelir gelmez Mariyam’ın evleneceği adamın kendi kocası olduğunu fısıldar. Bu sırada kadınlar arasında bir tartışma başlar... Bir süre sonra gençler türkülerini yakınlara diye konuşulur. Birden Karaçaç’ın yanık sesi duyulur:

Camandık işim çaşırgan,	Kötülük işimi gizleyen
Cardağı tunuk bulagım.	Yardaki berrak pınarım
Caşkılık işim aşırğan	İyilik işimi gösteren

Carooker biykeç inagım.	Sıcakkanlı bir hanımım
Cakında taştap cet curtka,	Yakında bırakıp yaban yurda
Çaşında ketip barasın.	Genç halinde gidiyorsun
Catkırıp könböy turmuşka,	Hayata hiç alşamadan
Calınga canın salarsın.	Alevlere canımı atıyorsun. (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.90)

Türkü yakma sırası Ayşa'ya gelir. Ayşa akıp giden ömrü için hüznüldür. şimdilerde ise kalbi endişeler ile doludur. Yanık sesiyle o da türküsünü söyler.

Kaptağan tuman kaygı, çer,	Kapladı kaygı ve dert sisi
Kantkentde baştan suyular.	Ne olursa baştan gider
Karargan közdön akkan sel,	Kan çanağı gözlerden akan sel
Kay zaman, kay kün tıylar?! s.90)	Ne zaman, hangi gün kesilir?! (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.90)

Diğer kadınlar da kendi türkülerini söylerler, söylenen türkülerin büyük bir çoğunluğu Mariyam'ın gelecekteki çileli hayatı hakkındadır. Mariyam'ın zorlu hayatında neler yapması gerektiği öğütlenir. Bu türkülerin belki bir faydası dokunacaktır. Bu türkülerini yakan kadınların da iyi bir hayat sürdüğu söylenemez.

Türküler biter, Mariyam'ı uğurlama anı gelip çatmıştır. Evin içinde tekrar bir uğultu başlar. Kadınlar panik halde Mariyam'ı dışarı çıkarmak üzeredir. Dışarıda bekleyen erkekler “Kızı bir ata bindirin haydi!” diye seslenirler. Bu sırada iki delikanlı Mariyam'ın koluna girer ve onu zorla ata bindirirler. Mariyam'ın nazik kolları bu güce karşılık veremez.

Mariyam artık evden çıkmıştır... Mariyam ailesiyle, akrabalarıyla bu şekilde vedalaşır. Mariyam'ı artık zulüm, çile ve hüznü beklemektedir.

Hikâyenin son paragrafında metinde tekrar romantik kahramanın sesi duyulur. Romantik kahraman ve Kurman atlarını ot yemeleri için bırakır. Kuru otların üzerine teğelti serip uzanırlar. Geceyi orada geçirirler. Sabah şafak sökmek üzeredir. Köydeki uğultular hala dinmemiştir. Romantik kahramanın kafasında yüzlerce cevapsız kalmış soru bulunmaktadır. Tan yeli yüzlerini yalamaya başlar ve dünyadaki zulümden bahsedip ağlar. Tan yeli romantik kahramanın başındaki yüzlerce soruya tek bir cevap verir: “Yel... Herkes aldığı eğitimin ve içinde yaşadığı devrin kölesidir.” (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.91) Tınstanov bu satırlarla hikâyesini bitirir.

Hikâyede ana izlek kadın hak ve hürriyettir. Mariyam ne aile içinde ne de toplumda söz sahibidir, bu sebeple sevmediği bir adamla evlendirilmektedir. Eserde hayat ile ilgili felsefi ve didaktik cümleler sık sık karşımıza çıkar. Mariyam ve romantik kahraman hikâyenin ana karakterleridir. Karaçaç, romantik kahramanın arkadaşı Kurman ve Mariyam'ın babası Koçkorbay ve annesi Silan hikâyede yan karakterler olarak yer alır. Hikâyede çevresel mekân olarak yer alan Taldı-Bulak ve Süttüü-Bulak köyleri Isık Göl civarındadır. Ancak muhteşem doğasıyla Isık Göl kahramanlar için labirentleşen (Korkmaz, 2015: s.83) bir mekândır. Isık Göl onları ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel bir göstergesine dönuşmüştür ve kahramanlar kendilerini burada sıkıştırılmış ve hapsedilmiş hissederler.

Mariyam feodal yapının hayatını mahvettiği bir kadındır ve o dönemde benzer sıkıntılar yaşayan tüm

kadınların sembolüdür. Hikâyede tipik Sovyet propaganda unsurlarının bulunduğu söylenemez. Tınystanov hikâyesini kahramanların yaşadığı dönemdeki sosyal yapı, adaletsizlikler, kadın erkek eşitsizliği geleneklerin ve feodalitenin insanlara yaşattığı trajedi, kadınların toplumda söz hakkının bulunmaması, kadere boyun eğme, esaret, genç âşıkların kavuşamaması, hüznün ve çile izlekleriyle tahkiye eder. Tınystanov bu hikâyesiyle yeni nesil gençlere feodalitenin zararlarını anlatmaktadır. Hikâyede insanların özellikle gençlerin toplumda söz sahibi olma hakkının olması gerektiği, özellikle genç kızların başlık parası veya büyüklerin kendi aralarında yaptığı anlaşmalarla evlendirilmemesi gerektiği fikri işlenir.

Hikâyede en çok dikkat çeken unsur ise kahramanların söyledikleri türkülerdir. Mariyam ve Kurman hüznü türküler söylerler. Kahramanlar yaşayamadığı aşklarını ve feodal düzenin olumsuzluklarını türkülerle dile getirirler. Hikâyedeki her türkü bir izlektir ve bu türküler feodal yapıya karşı yükselmiş özgürlük haykırıları gibidir.

Kiçine Baatır (Küçük Kahraman)

Folklorik unsurlarla örülü hikâye Kasım Tınystanov'un 1924 yılında Arap harfleriyle kaleme aldığı Taşkent'te basılan "Okuu Kitebi" adlı ders kitabında yer almaktadır. Kasım Tınystanov'un "Mariyam Menen Köl Boyunda" adlı hikâyesinin dışında gerek süreli yayınlarda ve gerekse kaleme aldığı ilmi, kültürel ve pedagojik eserlerde kullandığı metinler arasında modern hikâye türüne yakın tek metin bu hikâyedir. Tınystanov'un, *Kiçine Baatır* (Küçük Kahraman) adlı hikâyesinde Ürkün ayaklanması ve akabinde meydana gelen olaylar masalsi bir üslupla tahkiye edilir. Ürkün ayaklanması Kırgız edebiyatında Mukay Elebayev'in *Uzak Col*, Aalı Tokombayev'in *Kanduu Cıldar*, Kasımalı Bayalınov'un *Acar*, Kasım Tınystanov'un *Akademiya Geceleri*, Sıdık Karaçev'in *Erksiz Kündördö*, Kubanıçbek Malikov'un *Azamattar*, Cusup Turusbekov'un *Acal Orduna*, Aytkulu Ubukeev'in *Çır Döbö*, Tölögön Kasımbek'in *Kırgın*, Cumakadır Egemberdiyev'in *Kanat Han* gibi birçok esere konu olmuştur.

Kısa hikâyenin önemli özelliklerinden biri; insanların günlük hayatta da her an rastlayabilecekleri, birkaç dakikalık bir sahneyi ele alarak geniş anlamlara göndermeler yapacak şekilde yorumlayabilmesidir. Şüphesiz bu yorumlama ve geniş anlamlara gönderme yapma, ele alınan sahnenin sıra dışı oluşundan değil, sahneyi dikkatlere sunan bakış açısının ona yüklediği, onda gördüğü ve okura da göstermek istediği anlamdan ileri gelir. Yazar, belki de gerçek hayatta rastladığı sahneye hayal âleminde yeni ilaveler yapar. Onu bir anlatıcı vasıtasıyla okura sunarken nakledeceği gerçekliği vermek istediği mesaj için vasıta olan bir obje haline getirir. Hikâyede olsun, diğer anlatma esasına bağlı edebi metinlerde olsun kurmaca evreni oluşturan olaylar bize kendilikleri içinde değil, belli bir görüş içinden, belli bir bakış açısından sunulurlar. (Todorov, 2001: s.68).

Tınystanov Ürkün ayaklanmasından sonra Çin'e göç eden Kırgız halkının trajik hayat öyküsünü küçük bir erkek çocuğu üzerinden anlatır. Hikâyede küçük kahraman hep ön plandadır, Ürkün vakası hikâyede sadece bir fondur. Küçük kahraman Ürüncü'ye gittikten sonra orada hayatta kalma mücadelesi vermiş ve memlekete dönüşü sırasında gösterdiği cesaretle *kahraman* namı almıştır. Hikâyenin başında yazar onu herkesin bildiğini ve insanların bu kahramanlıklara hayran kaldığını dile getirir. Tınystanov, küçük kahramanın gerçek adının Mukaş olduğunu belirtir, "Eğer sizler küçük kahramanın hikâyesini dinlemek isterseniz; ben anlatayım. İşte küçük kahramanın hikâyesi:" (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.108) diyerek tahkiyeye başlar.

1916 yılı Kırgız halkına birçok kötülük getirmiştir. Bu seneyi Kırgız halkının hiçbir zaman unutmaması

gerekir. “Keneş (Sovyet) hükümetinden önce Nikolay adlı kılıcıdan kan damlayan zalim bir Çar vardı” (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.109) satırlarıyla Tınıstanov Çarlık dönemini eleştirmeye başlar. Nikolay yani Rusya Çarı II. Nikolay Aleksandroviç yoksullardan nefret eden, zenginleri ise pek seven bir Çar’dır. Kırgızların güzel topraklarını işgal ederek ellerinden almış ve Kırgızları dağlara sürmüştür. Nikolay’ın askerlerine Kırgızların gücü yetmediğinden Çin’e kaçışlardır. Binlerce Kırgız ölmüş, kan su olup akmıştır. Hikâyenin birinci ve ikinci bölümlerinde verilen bu bilgiler aynı zamanda ayaklanma ve Çarlık-Çin zulmü izleğidir.

Hikâyenin birinci ve ikinci bölümlerinde verilen bu tarihî bilgilerden sonra Tınıstanov vakayı tahkiye etmeye başlar. Halk Çin’e göç ettiğinde Mukaş altı yaşındadır. Kız kardeşi Çolpon ise henüz dört yaşındadır. Mukaş’ın babası Çar askerleriyle savaşırken hayatını kaybetmiştir. Annesi iki çocuğunu alıp halkın arasına karışarak Çin’e göç etmiştir. Çin topraklarına ulaştıklarında Kalmukların Kırgızlara yaptığı zulüm Nikolay’ın zulmünü geçer. Mukaş ile Çolpon’u bir Kalmuk satın alır ve tüccar bir Çinliye beş som karşılığında satar. Mukaş’ın annesini ise kuma olarak bir Kalmuk alır. Çocuklarından ayrılan annesi çocuk özlemiyle yemeden içmeden kesilir ve bir süre sonra da vefat eder.

Hikâyenin dördüncü bölümünde Çinli tüccar Mukaş ile Çolpon’a Çin elbiseleri giydirip Ürümçi şehrine doğru yola çıkar. Mukaş anne ve babasını özler, fakat gururundan gözyaşlarını kız kardeşine hiçbir zaman göstermez. Yol uzundur, kabile çölleri aşar. Nihayet bir ay sonra Ürümçi şehrine ulaşırlar. Ürümçi büyük bir şehirdir. Nüfusun çoğunluğunu Çinliler oluşturmaktadır. Havası pistir ve orada kımız ve ayran bulunmamaktadır. Çinliler kara çay ve tatsız tuzsuz bir çorba ile beslenmektedir. Mukaş ile Çolpon uzunca bir süre sıkıntı çekerler. Bir süre geçtikten sonra ikisi de Çince konuşmaya başlar. Çolpon bulunduğu yere uyum sağlamıştır. Mukaş ise halkını ve memleketini, özellikle de Ala-Too’yu çok özlemektedir. Her zaman Çolpon’a memleket hasretinden bahseder durur. Memleket özlemi izleği hikâye kurgusunun ana ayaklarından birini teşkil eder. Zira Mukaş karşısına çıkan birçok engele rağmen memleket özleminin vermiş olduğu güçle memleketine dönebildiği için kahraman namını almıştır.

Aradan dört yıl geçtikten sonra ikisi de çok iyi Çince öğrenirler. Mukaş ticaret yapmayı öğrenir. Mukaş ticaret yaparken birçok Çin şehri görmeye fırsatı elde eder. Birçok insanla tanışıp insan sarrafı olur. Bir gün Mukaş’ı çok rahatsız eden bir olay gerçekteşir, kızkardeşi Çolpon’u Çinli bir delikanlıyla evlendirmek isterler. Mukaş, Çolpon’u yanına alıp memleketine dönmek ister. Çinlilerin uyuduğu bir sırada Mukaş Çinlinin kılıcını çalıp Çolponla ata binerek dört nala uzaklaşır. Şehirden çıkacakları sırada karşılarına bir muhafız çıkıverir:

“Sen kimsin? Dur! diye bağırır muhafız.

-Ben küçük kahramanım, diye cevap verir Mukaş.

-Geçirmem seni buradan, der muhafız.

Mukaş kılıcını çekip:

“Çin bizim halkımız değil,

Doğum büyüdüğümüz yer değil,

Senden korkup kaçacak

Bir adam değil küçük kahraman!” deyip muhafızı korkutup kaçıır (Bektenov, Erkebayev, 1991: s. 110).

Muhafız, Çin zulmünün sembolüdür, Mukaş’ın kılıcını çekmesi ve onu korkutması ise cesaret izleğidir. Mukaş’ın kahramanlığı gösterdiği cesarettendir.

Mukaş ve Çolpon yıllar önce birlikte geldikleri yolu unutmuşlardır. Mukaş ticaret yaptığı zamanlarda birçok yol öğrenmiş, birçok çöl görmüştür. Bu çöllerden birinde yola devam ederler. Çölde ilerlerken karşısına bir yılan çıkarır. Bu çok büyük bir yilandır. Yılan dilini çıkarıp iki kardeşi sokmak ister:

“-Nereye gidiyorsunuz? Çabuk geri dönün., diye tıslar yılan.

-Memlekete dönüyoruz, geri dönmeyiz, der Mukaş.

-Ben kaçakları Çin topraklarından çıkarmam, yutarım, der yılan.

Mukaş kılıcını kınından çıkarıp:

“Çin bizim halkımız değil,

Doğum büyüdüğümüz yer değil,

Senden korkup kaçacak

Bir adam değil küçük kahraman.” (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.111) deyip yılanın başını oracıkta kesiverir.

Mukaş ve Çolpon yolda birçok zorlukla karşılaşır, yiyecekleri biteceği zaman büyük bir nehre kavuşurlar. Bu sırada at ölür, yaya kalırlar. Şansları yaver gider, bahar mevsimi olduğundan civardaki kaz ve ördeklerin yumurtalarını bulurlar. İki kardeş yumurta yiyerek hayatta kalır. Bir gün sazlıkta dinlenirken sazların arasından bir pars görünür:

“-Kamışları neden ayırıyorsun, diye çıkışır pars.

-Kamış seninse, özgürlük benim, istedim ayırdım, diye cevap verir Mukaş.

-Senin gibi kaçakları Çin ülkesinden çıkarmam, der pars.

Mukaş hemen kılıcını çekip:

“Çin bizim halkımız değil,

Doğum büyüdüğümüz yer değil,

Senden korkup kaçacak

Bir adam değil küçük kahraman.” der (Bektenov, Erkebayev, 1991: s.112) ve kılıcını parsın boğazına dayar.

Pars pişman olup af diler. Mukaş parsa kendilerine memlekete sırtında götürmesini emreder. Pars çaresiz kabul eder. Pars gece gündüz yol alıp kardeşleri memleketlerine ulaştırır. Mukaş ve kardeşinin karşısına çıkan yılan ve pars engel izleğidir. Mukaş yılanın başını keserek onu ortadan kaldırır, pars ise onları vatanlarına kavuşturan bir güçtür. Bu güç Mukaş'a cesaretinden dolayı ödül olarak verilmiştir. Parsın onları vatanlarına götürmesi ise ödül izleğidir.

Memlekette Mukaş ile Çolpon akrabalarını bulur. Zaman Rus Çarı Nikolay'ın hükümdarlığının sona erdiği zamandır ve artık zulüm bitmiştir. Halk Mukaş ile Çolpon'un geri dönmelerine çok sevinir ve onların şerefine bir toy verilir. Atlar koşturulur, pehlivanlar güreştirilir. Halk mutluluk içindedir. Bu toydan sonra Mukaş'ın namı *Küçük Kahraman* olur. Artık tüm ülke küçük kahramanı tanımaktadır. Onun hikâyesini bilmeyen yoktur.

Tınystanov, hikâyenin sonuna bir atasözü koyar: “El sagınbas er bolbos, cer sagınbas at bolbos.” (Halkı özlemeyen er olmaz, toprağı özlemeyen at olmaz) Hikâye bu atasözüyle son bulur. Fabl özellikleri de barındıran hikâyenin daha çok çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilmesi yerinde olur. Hikâyede çevresel mekân Kırgızistan ve Çin topraklarıdır.

Ürkün ayaklanması esnasında ve sonrasında Kırgız halkı büyük acılar çekmiştir. Halkın büyük bir bölümü Çin'e göç etmiş, bir kısmı Sovyetler Birliği kurulduğunda tekrar ülkesine dönse de tüm bu gidiş-gelişlerde binlercesi hayatını kaybetmiştir. Hayatta kalanlar ise çok sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Tıstanov bu hikâyesiyle o dönemde yaşanan trajediye dikkat çekmekle birlikte küçük kahramanı Mukaş özelinde gençlere hayatın tüm zorluklarına rağmen mücadele edildiğinde başarıya ulaşmanın mümkün olduğu, gençlerin mücadeleden kaçmamaları gerektiği, gençlerin azim ve kararlılığı karşısında hiçbir gücün duramayacağı fikrini vurgulamaya çalışmaktadır.

Hikâye, ayaklanma, göç, Çarlık ve Çin zulmü, memleket özlemi, ticaret, cesaret, memlekete dönüş, dönüş esnasında bekçi-yılan-pars üçgeninde beliren engeller, ödül ve millî kimlik izlekleri üzerine kurgulanmıştır. Küçük kahramanın karşısına çıkan her engele "Çin Benim halkım değil" diyerek millî kimliğini koruması dikkat çekicidir. Millî kimliğin korunması, geliştirilmesi ve yaşatılması Tıstanov'un hem yazar hem de bir birey olarak en çok üzerinde durduğu izleklerden biridir.

Mukaş ve Çolpon'un memlekete döndükleri yıllarda Çarlık Rusya dönemi sona ermiş, yerine SSCB kurulmuştur. Sovyetler Birliği kurucu kadrosu Türkistan Türklerine birçok özgürlük vaadinde bulunduğu için insanlar mutlu ve umutludur. Mukaş ve kardeşi Çolpon tam da bu günlerde memleketlerine dönmüştür. Halk onlar döndüğü için bir kez daha mutlu olmuştur. Hikâyenin izlekler sıralamasına umut ve mutluluk izleğini de eklemek gerekir.

Sonuç

Kasım Tıstanov'un kaleme aldığı hikâyelerde millî kimlik, aşk, sevgi, saygı, toplum baskısı, gelenekler, feodalite, genç kızların trajedisi, göç, Çarlık Rusya eleştirisi, Çin-Kalmuk zulmü, asimilasyon, vatan özlemi, hüznün, çile, ticaret, kahramanlık, folklorik unsurlar, kahramanların karşısına çıkan engeller, vatana dönüş, mutluluk ve umut izlekleri yer alır. Bu hikâyelerde örtük anlam olarak Çarlık Rusya eleştirisi, Çin-Kalmuk zulmü, Ürkün ayaklanması sonrası oluşan trajedi, insan hak ve hürriyetlerinin feodal dönemde olmaması, genç kızların bir nesne gibi alınıp satılması yer alır. Tıstanov'un izlek ve örtük anlam olarak işlediği umut ve mutluluk Sovyetler Birliği devletinin Türkistan Türklerine verdiği vaatlerle ilgilidir. Sovyet devletini kuran Lenin ve arkadaşları Türkistan Türklerine özgürlük, adalet ve bağımsızlık vadettiği için dönemin birçok aydını bunu sevinçle karşılamış ve bu sevinci eserlerine yansıtılmışlardır. Kasım Tıstanov'un gerek bu iki hikâyesinde ve gerekse tarafımızca tamamı okunan diğer pedagojik ve didaktik metinlerinde bu umut ve mutluluğu görmek mümkündür. Esasen başlangıç aşamasındaki Kırgız hikâyelerinin neredeyse tamamında da söz konusu sürekli tekrarlanan kavramları başka bir ifadeyle izlekleri görebiliriz. O dönemin yazarları tek bir elden yazarcasına hep aynı konu ve izleklere hikâyelerinde yer vermiştir. Bu durum II. Dünya savaşı yıllarına kadar sürmüştür.

Kasım Tıstanov Kırgız dili, edebiyatı ve kültürünün gelişimine birçok faaliyetiyle katkıda bulunmuş ve Kırgız gençlerinin temel ahlakî ve insanî değerlerle yetişmeleri için mücadele etmiştir. Tıstanov'un ilmi ve kültürel çalışmaları onun 'homo soveticus' insan modeli oluşturmaya değil, millî ve evrensel değerlerle yetişmiş ideal bir nesil yetiştirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Tıstanov'un ders kitapları, ilmi eserleri ve dönemin süreli yayınları için kaleme aldığı metinler genellikle didaktik ve pedagojik metinlerdir. Bu metinler arasında iki metin modern hikâye niyetiyle kaleme alınmıştır. Tıstanov kaleme aldığı bu iki hikâyeyle modern Kırgız hikâyeciliğini başlatmıştır. Kasım Tıstanov tüm hayatı boyunca Kırgız millî kimliğini ön plana çıkaran ilmi ve kültürel çalışmalar yapmıştır. Kasım Tıstanov milliyetçi tavırlar ve çalışmalar içinde bulunduğu gerekçesiyle Moskova'da bulunduğu sıralarda Kırgızistan'a çağrılmış ve 1 Ağustos 1937 tarihinde tutuklanmıştır. 5 Kasım 1938 tarihinde

SSCB Yüksek Askeri Mahkemesi Kasım Tınystanov'a 1921 yılından beri milliyetçi Alaş-Ordo partisine üye olmaktan, burjuva milliyetçiliği yapmaktan ve Sosyalist-Turan partisine katılmaktan dolayı kurşuna dizilme suretiyle idam kararı vermiştir. İdam kararı 7 Kasım 1938 tarihinde infaz edilmiştir. 7 Kasım 1938 tarihinde Kasım Tınystanov'un birinci ömrü bitmiş, ikinci ömrü başlamıştır...

Kaynakça

- Osmonakun İbraimov (2013) *İstoriya Kırgızskoy Literaturı XX Veka*. Bişkek.
- Artıkbayev, Kaçkınbay (2003) *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*. (Çev.Mayramkül Dıykanbayeva) Ankara: Bengü.
- Aşlar, Halit, Söylemez Orhan. (2018) "20. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı". *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aydoğmuş, Erdal (2023) *Karakalpak Yazarı Keñesbay Allambergenov'un Seçme Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Aktarma)* Ankara: Bengü.
- Bektenov, A. & Erkebayev, Abdıganı. (1991) *Kasım Tınıstan uulu. Adabiy çıgarmalar*. Bişkek: Adabiyat.
- Cigitov, Salıcan (1982) *Körköm Söz Maseleleri*. Frunze.
- Cigitov, Salıcan (1984) *1920-Cıldardadı Kırgız Adabiyatı*. Frunze.
- Cigitov, Salıcan (1991) *Keçeeğinin Sabaktarı, Bığünkünün Talaptarı*. Frunze: Adabiyat.
- Cigitov, Salıcan (2006) *Salıcan Cigitov ve Dünyası* (Haz. Orhan Söylemez ve Kemal Göz) "Kasım Tınıstanov". Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.
- Cusayev, C., Abakirov, K., Mamıtoev, C. (1991) "Professor Kasım Tınıstan uulunun 90 cıldık maarekesine arnalğan respublikalık ilimiy-teoriyalık konferentsiya. 17-18 Oktyabr. Bişkek. KMU.
- Fayolle, Roger (1978) *La critique*. Paris: Armand Colin.
- Göz, Kemal (2020) "Kasım Tınıstanov, Hayatının Son Yılları ve İdam Edilmesi." *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 16. DOI: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.677450>. ISSN: 1308-9196
- Korkmaz, Ramazan (2015) *Yazınsal Okumalar*. İstanbul:Kesit.
- Korkut, Ece vd. (2019) *Eleştiri Kuramları*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Mamıtbekov, Zayır (1982) *Kırgız Sovyet Cazma Adabiyatının Algaçkı Saamalıktarı*. Frunze.
- Tekin, Mehmet (2016) *Roman Sanatı (Romanın Unsurları I)*. İstanbul: Ötüken.
- Sadıkov, A. Vd. (1987) *Kırgız Sovyet Adabiyatının Tarihi I*. Frunze: İlim Basması.
- Sooronov, Omor (1998) *Mukay*. Bişkek.
- Todorov, Tzvetan (2001) *Poetikaya Giriş*. (Çeviren: Kaya Şahin) İstanbul: Metis.
- Yücel, Tahsin (2007). *Eleştiri Kuramları*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.